

Basics of civil liability arising from internet communication in the laws of Iran and the European Union

Hamid mohammadi kordkhili¹, Majid safavi², Mohammad qolamalizadeh³,
Hamidreza esmaeili⁴

Abstract

Field and Aims: Internet communication is a new issue and civil liability is an old issue that can include Internet communication in its various dimensions. In cyber space and internet exchanges, many people are involved in communicating and storing and transferring data, which can cause loss or damage. Based on this, in this research, we are going to investigate what is the basis of the civil liability caused by Internet communication in the laws of Iran and the European Union?

Method: The present research was carried out with a descriptive analytical method.

Finding and Conclusion: Civil liability caused by Internet communication in Iranian law, according to the establishment of elements such as loss, harmful act and causation, it is clear that the European Union has accepted elements such as the ability to predict loss in the context of the negligence. Considering that the foundations of civil liability in Iranian law are closely related to jurisprudence. It can be said that the foundations of civil liability caused by internet communication in jurisprudence can include several cases such as the rule of supremacy, causation, ehsan and domination. Also, the basics of civil liability caused by Internet communication in Iran's legal system also include such things as the theory of negligence and the theory of risk. In the European Union, the basis of civil liability arising from Internet communications is different from Iranian law. In the European Union, the only basis of civil liability arising from internet communication can be studied in the judicial procedure and laws of this country, and hence, it is possible to refer to the bases such as predictability of loss, ascertainment of negligence, Unitarianism and risk.

Keywords: civil liability, Internet communications, European Union, Iranian law, theory of negligence, theory of risk.

*Citation (APA): mohammadi kordkhili, H., safavi, M., qolamalizadeh, M., esmaeili, H. (2022). Basics of civil liability arising from internet communication in the laws of Iran and the European Union. *International Legal Research*, 15(55), 451-469.

https://alr.ctb.iau.ir/article_691906.html?lang=en

1. PhD student in private law, Gorgan branch, Islamic Azad University, Gorgan, Iran.

Email: Hamid.mohammadi.kordkhili@gmail.com

2. Department of Law, Gorgan Branch, Islamic Azad University, Gorgan, Iran. Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Humanities and Social Sciences, Golestan University, Gorgan, Iran (author). Email: m.safavi@gv.ac.ir

3. Department of Law, Gorgan Branch, Islamic Azad University, Gorgan, Iran. Assistant Professor, Department of Law, Payam Noor University, Tehran, Iran. Email: m_gholamalizadeh.pnu.ac.ir

4. Assistant Professor, Department of Law, Gorgan Branch, Islamic Azad University, Gorgan, Iran. Email: h.smaeili@gmail.com

مبانی مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در حقوق ایران و اتحادیه اروپا

حمید محمدی کردخیلی^۱، مجید صفوی^۲، محمد غلامعلی زاده^۳، حمیدرضا اسمعیلی^۴

چکیده

زمینه و هدف: ارتباطات اینترنتی، موضوعی جدید و مسئولیت مدنی موضوعی قدیمی است که می‌تواند در ابعاد مختلف خود شامل ارتباطات اینترنتی نیز باشد. در فضای مجازی و مبادلات اینترنتی، اشخاص متعددی در برقراری ارتباط و ذخیره و انتقال داده‌ها دخیل هستند که می‌تواند باعث ورود زیان یا ضرر گردند. بر این اساس در این پژوهش به بررسی این امر می‌پردازیم که مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در حقوق ایران و اتحادیه اروپا شامل چه مبنایی می‌باشد؟
روش: پژوهش حاضر با روش توصیفی - تحلیلی انجام شده است.

یافته‌ها و نتایج: مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در حقوق ایران با توجه به احراز ارکانی همچون ورود ضرر، فعل زیان‌بار و رابطه‌ی سببیت محقق است که اتحادیه اروپا ارکانی همچون قابلیت پیش‌بینی ضرر را در پیرامون تقصیر قاصر پذیرفته است. با توجه به اینکه مبانی مسئولیت مدنی در قانون ایران ارتباط نزدیکی با فقه دارد می‌توان گفت مبانی مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در فقه می‌تواند شامل موارد متعددی همچون قاعده لاضرر، تسبیب، احسان و تسلیط باشد. همچنین مبانی مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در نظام حقوقی ایران نیز مواردی چون نظریه تقصیر و نظریه خطر را در بردارد. در اتحادیه اروپا، مبانی مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی متفاوت‌تر از حقوق ایران می‌باشد. در اتحادیه اروپا تنها مبانی مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی را می‌توان در رویه‌ی قضائی و قوانین این کشور مورد مطالعه قرار داد و از این رو می‌توان به مبنای همچون قابلیت پیش‌بینی ضرر، احراز تقصیر، وحدت‌گرایی و خطر اشاره نمود.

کلیدواژه‌ها: مسئولیت مدنی، ارتباطات اینترنتی، اتحادیه اروپا، حقوق ایران، نظریه تقصیر، نظریه خطر.

* استناددهی (APA): محمدی کردخیلی، حمید؛ صفوی، مجید؛ غلامعلی زاده؛ محمد؛ اسمعیلی، محمد. (۱۴۰۱). مبانی مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در حقوق ایران و اتحادیه اروپا. *تحقیقات حقوقی بین‌المللی*، ۱۵(۵۵)، ۴۶۹-۴۵۱.
https://alr.ctb.iau.ir/article_691906.html

۱. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران.

رایانامه: Hamid.mohamadi.kordkhili@gmail.com

۲. گروه حقوق، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران. استادیار گروه حقوق دانشکده علوم انسانی و اجتماعی،

دانشگاه گلستان، گرگان، ایران (نویسنده مسئول). رایانامه: m.safavi@gv.ac.ir

۳. گروه حقوق، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران. استادیار گروه حقوق دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

رایانامه: m_gholamalizadeh.pnu.ac.ir

۴. استادیار گروه حقوق، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران. رایانامه: h.smaeili@gmail.com

مقدمه

امروزه سیستم‌های رایانه‌ای و فضای مجازی رایانه، تجاوز و تعدی به حریم خصوصی اشخاص حقیقی و حقوقی را که از بنیادی‌ترین و اساسی‌ترین حقوق بشری تلقی می‌شود و با شخصیت وی ارتباط تنگاتنگ دارد، بیش‌ازپیش سهل‌الوصول کرده است.

به‌طور کلی افعال زیان‌بار در ارتباطات الکترونیک را می‌توان تحت عنوان نفوذ غیرمجاز، سرقت مطالب و هویت، انتقال و افشای غیرمجاز در زمینه‌های نقض حقوق مؤلف، حریم خصوصی، لینک‌های غیرمجاز، توزیع و انتشار ویروس‌های رایانه‌ای، نقض علائم تجاری موردبررسی قرار داد. همچنین در عرصه ارتباطات الکترونیک همانند دنیای فیزیکی افرادی در روابط با یکدیگر ممکن است موجبات مسئولیت را فراهم آورده که با توجه به مجازی بودن این محیط شناسایی افراد در آن جهت اعمال مسئولیت بسیار حائز اهمیت است. (احمدزاده و خوشدل، ۱۳۹۶: ۱۴۵).

منظور از مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی، آن است که چنانچه در نتیجه فعل هریک از اشخاص مختلفی که با قصد و عناوین متفاوتی با اینترنت سر و کار دارند به حقوق یا منافع اشخاص دیگری خسارت وارد آید، چه شخص یا اشخاصی، بر چه مبنایی و چگونه باید به جبران خسارت ملزم شوند. یعنی هرگاه شخصی با طراحی یا وارد کردن یک ویروس به شبکه اینترنت، اطلاعات و مطالب نرم‌افزاری بسیاری از کاربران را در سراسر جهان از بین ببرد یا تغییر دهد یا تحریف کند یا یک دایرکننده شبکه اینترنت یا یک ایجادکننده نقطه تماس اینترنتی یا تهیه‌کننده محتوای اینترنتی یا ارائه‌دهنده خدمات اینترنتی حقوق انحصاری مادی یا معنوی پدیدآورندگان آثار ادبی یا هنری یا علائم تجاری و یا تبلیغاتی اشخاص را نقض کنند یا اگر از طریق اینترنت به حقوق مربوط به شخصیت لطمه وارد آید. (انصاری، ۱۳۸۲: ۱۳).

تعهداتی که افراد در فضای مجازی و در خصوص ارتباطات اینترنتی، نسبت به یکدیگر دارند گاه مصنوع اراده انشایی آن‌هاست و چنین تعهدی، ناشی از قرارداد الکترونیکی و غیر آن است. قصد انشاء طرفین یک قرارداد گاه سبب ایجاد تعهد بین دو فرد، یعنی دو طرف قرارداد می‌شود که ماده (۱۹۱) قانون مدنی مؤید آن است، که به این تعهد «تعهد قراردادی» می‌گویند. مسئولیت مدنی دیگری که در فضای مجازی می‌تواند رخ دهد، مسئولیت مدنی از نوع قهری یا قانونی است که این تعهد، بیشترین نقش را در فضای مجازی و ارتباطات اینترنتی دارد. در اتحادیه اروپا، اشخاص مختلفی که در ارتباطات اینترنتی از جمله فضای مجازی مداخله دارند، مسئولیت‌های مختلفی می‌توانند داشته باشند. اما آنچه موضوع این پژوهش است مبنای مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در قانون ایران و اتحادیه اروپاست که در ادامه به مطالعه آن می‌پردازیم.

۱. ماهیت ارتباطات اینترنتی

پیش از بررسی مبانی مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در قانون ایران و اتحادیه اروپا لازم است بدوا در خصوص ماهیت ارتباطات اینترنتی مطالب ارائه نماییم.

در بیان مفهوم ارتباط اینترنتی لازم است بدوا به مفهوم شبکه^۱ پردازیم. شبکه به معنای تور، توری و هر چیز غربال است. (آریان پور، ۱۳۸۵: ۱۵۲۴) این اصطلاح، امروزه کاربرد فراوانی در علوم ارتباطی دارد؛ چه در ارتباطات انسانی و اجتماعی و سازمانی و چه ارتباطات آنالوگ و چه دیجیتال. این نکته قابل ذکر است که تعبیری که از شبکه در برخی کتاب‌ها می‌شود، همان سیستم‌های تعاملی است. (لیتل جان، ۱۳۸۴: ۱۴۳).

شبکه‌ها شامل گروه‌هایی هستند که از طریق بندهای ارتباطی به یکدیگر مرتبط می‌شوند. درست همان‌طور که روابط و گروه‌ها از طریق تعامل ساختاربندی می‌شوند، شبکه‌ها نیز به هم پیوسته‌اند. هر شبکه با انتقال اطلاعات فردی از گروهی به گروهی دیگر ایجاد می‌شود. شبکه‌های ارتباطی، به صورت‌های فنی و سخت (دیجیتال و آنالوگ چون تلفن و اینترنت) و نیز به صورت ارتباطات میان فردی و گروهی از طریق شفاهی و مکتوب بروز می‌یابند که نوع اول آن از زیرساخت‌های مهم جامعه اطلاعاتی است. علی‌رغم اهمیت «شبکه ارتباطی»، کمتر به تبیین مفهومی و به ویژه تفاوت و تعامل آن با شبکه اطلاعاتی پرداخته شده است و گویا محققین این مسأله مهم را مغفوق انگاشته و به اقسام و کاربردهای آن‌ها بیشتر توجه نموده‌اند و در بسیاری از موارد این دو به جای هم نیز به کار برده می‌شوند. بعد از تعریف شبکه، اکنون لازم است با تعریف ارتباطات، راه را برای تبیین جامع مفهوم شبکه ارتباطی فراهم کنیم.

ارتباطات، فرایندی است که ارگانسیم‌ها را به یکدیگر پیوند می‌دهد. این ارگانسیم ممکن است به دو دوست که باهم صحبت می‌کنند، روزنامه‌ها و خوانندگان آن‌ها، کشور و خدمات پستی و سیستم تلفن آن اشاره داشته باشد. در هر ارتباطی چهار جزء اصلی وجود دارند که عبارت‌اند از: فرستنده، گیرنده، پیام و محیط ارتباطی. هدف از برقراری ارتباط، انتقال پیام (نماد) از طریق محیط ارتباطی بین فرستنده و گیرنده است. (فتحیان و مهدوی نور، ۱۳۸۹: ۴۳).

فضای مجازی در اتحادیه اروپا به مفهوم فضای دوم یا غیرطبیعی عنوان گردیده است و فضای مجازی به فضایی اطلاق می‌گردد که نامحسوس بوده و می‌تواند محیطی امن و غیر امن را فراهم آورد. (کادوکس^۲، ۲۰۰۰: ۴۱) با این توصیف به بررسی مبانی مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی می‌پردازیم.

1. Net work

2. Cadoux

۲. مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در فقه و قانون ایران

پیشینه مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در حقوق ایران را می‌توان از دو دیدگاه تاریخیچه مسئولیت مدنی و تاریخیچه ارتباطات اینترنتی مورد مطالعه قرار داد. برای مثال مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در مصداق بارز خود در خصوص حریم خصوصی از دیرباز مورد توجه بوده است. با توجه به نزدیکی موضوع مسئولیت مدنی در نظام حقوقی ایران با فقه اسلامی در این بخش هر ضمن بررسی مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در فقه این موضوع را در قانون ایران مورد مطالعه قرار خواهیم داد.

۲-۱. مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات از منظر فقه

اگرچه در زمان اسلام موضوع ارتباطات اینترنتی مطرح نبوده و لذا در خصوص مسئولیت مدنی ناشی از آن نیز مواردی مشاهده نمی‌شود، اما در خصوص ارتباطات و حرمت حریم شخصی در آیات و روایات مطالب وجود دارد که می‌تواند در این زمینه نیز راهگشا باشد.

۲-۱-۱. ماهیت مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات در فقه

فقها به این نکته توجه دارند که اصطلاح حریم خصوصی در فقه، به طور مستقیم بیان نشده است؛ لیکن برآند مقولات و مسائل آن را با مبانی متعدد و محکم مورد حمایت قرار دهند؛ لذا حریم خصوصی را به مثابه یک اصل و قاعده فقهی تلقی نموده‌اند که می‌توان مصادیق و مسائل را به آن ارجاع نمود و احکام الهی را استنتاج کرد. لیکن با دقت نظر می‌توان اثبات نمود که ادله فوق صلاحیت اثبات چنین قاعده‌ای را دارا نمی‌باشند. (طالبی، ۱۳۹۸: ۸۴).

جهت اثبات حریم خصوصی به مؤلفه‌های مختلفی اشاره شده است مانند: حرمت افشاء سر، حرمت سخن چینی، حرمت تصرف در مال غیر بدون اذن او، نهی از غیبت و تهمت، حرمت استراق سمع، حرمت تجسس و بسیاری از احکام کیفری. اما دقت در مضامین، ادله و مناط این احکام نمی‌تواند یک اصل کلی به نام حریم خصوصی را اثبات نماید. همچنین برخی آیات^۱ و روایات دستور به حسن ظن می‌دهند که در صدد اثبات حریم خصوصی برای اشخاص نیستند، بلکه می‌خواهند یک الگوی رفتاری برای تعامل اجتماعی تعریف نموده و روابط اجتماعی را تسهیل بخشند. اسلام نه تنها حاکمان، بلکه مردمان را نیز از ورود به زندگی شخصی دیگران، کنجکاوی، پاییدن و فضولی کردن در امور دیگران منع کرده است. از حریم منزل، مکالمات، ارتباطات، عقاید و افکار در آیات و احادیث متعددی به تصریح حمایت شده است. به اعتماد بر ظواهر و حسن ظن سفارش شده، از سوءظن و تجسس در امور پنهانی دیگران منع شده است. برخی امور و مکان‌ها ذاتاً در قلمرو حریم خصوصی قرار دارند و برخی امور، بنا به خواست افراد ممکن است

۱. مانند آیه شریفه «یا ایها الذین امنوا اجتنبوا کثیراً من الظن ان بعض الظن اثم ولا تجسسوا ولا یغتب بعضکم بعضاً»

جزء حریم آنان و لازم الاحترام از جانب اشخاص ثالث قرار گیرد. (آزادگان جهرمی، ۱۳۹۷: ۲۷۴).

در راستای پیشینه و تاریخچه مسئولیت در حقوق اسلامی به جای مسئولیت از واژه‌ی ضمان و تضمین استفاده می‌شود و ضمان یعنی «ثبوت اعتباری چیزی در ذمه کسی به حکم شارع» و هدف اصلی ایجاد مسئولیت و ضمان، جبران زیان‌های وارده و برقراری قسط و عدالت اسلامی است. به‌طور کلی احکام اسلامی از مصالح عموم مردم در زمینه‌های مختلف دنیوی و اخروی حمایت و جانب‌داری می‌کند و از مجموع مقررات اسلامی بر می‌آید که حقوق اسلام، ضمن حمایت از جان، مال، آبرو و کلیه‌ی حقوق شهروندان، همه را نیز به رعایت این حقوق مکلف کرده است. یعنی علاوه بر حکم تکلیفی (که موضوع آن فعل یا ترک مکلف است) و حرمت ضرر رساندن به دیگران، در صورت ایراد زیان، به ثبوت اعتباری زیان‌های وارده در ذمه‌ی فاعل زیان (حکم وضعی) حکم کرده است. (گرچی، ۱۳۶۹: ۲۵۷) بدون تردید، در حقوق اسلام مسئولیت مبتنی بر تقصیر پذیرفته شده است و فقیهان اسلام همواره شخص مقصر (متعدی و متجاوز) را مسئول می‌دانند با وجود این، هر جا قانون‌گذار اسلام مصلحت دیده است از قاعده‌ی کلی دست برداشته، به‌منظور جبران زیان‌های زیان‌دیده مسئولیت بدون تقصیر را پذیرفته است. (قاسم زاده، ۱۳۸۷: ۲۸۸) بر این اساس در ادامه به بررسی برخی از مبانی مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در فقه می‌پردازیم.

۲-۱-۲. مبانی مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در فقه

مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی می‌تواند شامل موارد متعددی همچون قاعده لاضرر، تسبیب، احسان و تسلیط باشد که در ادامه به مطالعه آن‌ها خواهیم پرداخت.

الف. قاعده لاضرر

قاعده لاضرر، به‌عنوان یکی از مبانی مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی است و بر این اساس هیچ‌کس حق ورود ضرر به اشخاص دیگر در فضای مجازی را ندارد و در صورت احراز آن، مسئول قلمداد خواهد شد. برای مثال شخصی در رسانه‌های فضای مجازی اقدام به هتک حرمت شخص خاصی را می‌نماید که در این صورت، اضرار وی محرز بوده و مسئول قلمداد می‌گردد.

در این خصوص باید گفت، صرف نظر از دلایل لفظی در مورد قاعده لاضرر، به نظر می‌رسد بنای عقلا پشتوانه محکمی برای این قاعده محسوب است. بی‌تردید بنای عقلا در این امر محقق است که در زندگی اجتماعی و مدنی، زیان رساندن به دیگران اولاً امری ناپسند است و ثانیاً عامل زیان در مقابل زیان‌دیده مسئول پرداخت است و لذا این اصل در کلیه سیستم‌های حقوقی

پذیرفته شده و در مورد چنین بنایی از ناحیه شرع مقدس، رد و منعی که از این رهگذر، امضای شارع احراز می‌گردد. (محقق داماد، ۱۳۸۸: ۱۵۱).

ب. قاعده تسبیب

یکی از مبانی فقهی دیگری که در راستای ارتباطات اینترنتی در متون فقهی می‌توان مورد مطالعه قرار داد، قاعده تسبیب است. برای مثال، آیا ویروسی که یک هکر در شبکه اینترنت وارد کرده و از این طریق به اطلاعات و نرم افزارهای دیگری صدمه وارد کرده است، این صدمه از باب اتلاف است؟ یعنی مباشرة محسوب می‌شود و هکر مباشر اتلاف است یا اینکه ویروس مزبور، واسطه میان هکر و خسارت وارده است که در این صورت باید عمل زیان زنده را تحت باب تسبیب یا «اتلاف بالتسبیب» بررسی کرد؟

در باب تسبیب به عقیده برخی از حقوقدانان، تقصیر، رکن تحقق مسئولیت است و بدون آن اصولاً مسئولیت مدنی از باب تسبیب قابل تحقق نیست، در حالی که در باب اتلاف، برای تحقق مسئولیت، نیازی به تقصیر عامل زیان نیست. (کاتوزیان، ۱۳۸۲: ۲۱۷).

به نظر می‌رسد که می‌توان برخی از افعال زیان‌بار در فضای سایبر را مصداق باب اتلاف دانست از جمله نقض کپی رایت و نقض علائم تجاری. ایراد عدم امکان تحقق مباشرت به اتلاف در فضای سایبر نیز قابل پذیرش نیست چون آنچه میان اتلاف و تسبیب تفاوت گذارده است صرفاً نقش مستقیم یا غیرمستقیم عامل زیان در این باره است. و مباشرت یا عدم مباشرت عامل زیان را باید با توجه به خصوصیات فضای فعل ارتكابی لحاظ کرد و در خصوص فضای سایبر با توجه به اقتضائات خاص آن می‌توان گفت مباشرت به این شکل قابل تحقق است.

پ. قاعده احسان

در خصوص قاعده احسان باید گفت که احسان به‌طور سنتی یکی از موارد مسقط ضمان قهری است و هدف از این قاعده آن است که هرگاه کسی به انگیزه خدمت و احسان به دیگران، موجب ورود ضرر به آنان شود عمل او ضمان آور نیست. (طباطبایی، ۱۳۹۳: ۱۰۵) باین حال در صورتی که پزشکی در فضای مجازی و ناشی از ارتباطات اینترنتی، از روی حسن نیت داروهایی را برای افراد مختلف تجویز نماید و در این صورت افراد مزبور که به‌عنوان بیمار پزشک می‌باشند، خسارت ببینند در این صورت پزشک با توجه به حسن نیتی که داشته است ضامن خسارت وارده نخواهد بود.

بنابراین منظور از این قاعده، این است که هرگاه کسی به انگیزه خدمت و نیکوکاری به دیگران، موجب ورود خسارت به آنان شود، اقدامش مسئولیت آور نیست. مهم‌ترین، ادله این قاعده آیه «و ما علی المحسنین من سیل» از سوره مبارکه توبه است. (صادقی، ۱۳۹۵: ۷۵) در نتیجه

آنکه اجماع فقها نیز بر آیات و روایات تکیه دارد و عمل محسن را پسندیده می‌داند و ضمان آور نمی‌داند. به طور کلی در قاعده‌ی مزبور، حسن نیت فرد در ارتباطات اینترنتی می‌تواند رافع مسئولیت مدنی باشد و به گونه‌های مختلفی انجام گردد که مصادیق آن در فضای مجازی متفاوت است و احراز حسن نیت نیز با فاعل زیان است.

ت. قاعده تسلیط

یکی دیگر از قواعدی که در ارتباطات اینترنتی مورد توجه است، قاعده‌ی تسلیط می‌باشد. حریم خصوصی در فضای مجازی از اهمیت زیادی برخوردار است و بر طبق قاعده‌ی تسلیط هر کس بر فضای مورد تسلط خود در فضای مجازی مختار خواهد بود.

این قاعده تثبیت کننده ارکان مالکیت است و به علت جایگاه خاص اموال و مالکیت در زندگی روزمره بشر اهمیت و برجستگی خاص در بین سایر موضوعات دارد. این قاعده مبتنی بر دلایل کتاب، سنت، اجماع و عقل می‌باشد. اهمیت اموال و مالکیت در مکاتب الهی و حتی در نظام‌های غیرالهی یک اصل اساسی و مسلم، برای تنظیم روابط اجتماعی و اقتصادی افراد جامعه است. حدیث نبوی (ص): «خُرْمَه مال المسلم کحرمه دمه» «مال مسلمان همانند خونسش محترم است». (حلی، ۱۴۱۴: ۱۶۷).

از این رو، به نظر فقها هر گاه شخصی مالی را غصب کند، هر چند منفعتی از مال در مدت غضب فوت نکند، مالک می‌تواند نسبت به سلطنت فوت شده خود در زمان غضب، ادعای غرامت کند. مستند این فتوا، قاعده سلطنت است که مفید اعتبار حق سلطنت برای مالک است و چون غاصب حق مزبور را تقویت کرده، ضامن خواهد بود. سلب سلطنت در فضای مجازی همچون هک آن با توجه به قاعده‌ی تسلیط (یعنی مسلط بودن مالک بر مال خود) نیز امکان پذیر می‌باشد و اگر این تسلیط بر اساس امری غیر قانونی و غیر شرعی باشد، مذموم است.

۲-۲. مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات از منظر حقوق ایران

موضوع مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی به صورت مستقل در قانون مدنی مورد اشاره قرار نگرفته است و تنها در این خصوص می‌توان به عموماً مواد قانون مدنی مراجعه نمود. تاریخچه مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی، ناظر به یکی از مباحث مهم نظری این شاخه حقوق است که در صدد بیان توجیه قاعده حقوقی لزوم جبران خسارت زیان دیده است. یا این توضیح که وقتی اساس مسئولیت مدنی را به عنوان یک قاعده معرفی کرده و می‌گوییم «وارد کننده زیان متعهد به پرداخت خسارت است» این سؤال مطرح می‌شود که دلیل مشروعیت این قاعده چیست؟ پاسخ به این سؤال به دلیل مشروعیت مسئولیت مدنی بازگشته و از این به مبنای مسئولیت مدنی تعبیر می‌شود. شناخت مبنا و تاریخچه مسئولیت ریشه در امور دیگری دارد که برآیند آن‌ها خود را

به عنوان پایه مسئولیت مدنی نشان می‌دهد. با شناخت مبنای مسئولیت، حقوق‌دانان تلاش می‌کنند، ساختار نظام‌مندی از ارکان شرایط و قواعد حاکم بر مسئولیت مدنی ترسیم کنند و با عنایت به مبنای احکام موضوعات جدید را بیانند.

ماده ۳۰۷ قانون مدنی، منابع و موجبات تحقق مسئولیت را منحصرأحصا کرده است. بنابراین عمل موضوع مسئولیت مدنی غالباً مصداق یکی از موارد مذکور در این ماده خواهد بود. به جز در مورد غصب که به عقیده حقوق‌دانان از حیث مبنای قلمرو احکام با مسئولیت مدنی تفاوت دارد. (کاتوزیان، ۱۳۸۲: ۲۶).

سؤال این است که آیا این منابع قابل تطبیق با فضای سایر نیز هست و اعمال ارتكابی در فضای سایر نیز در قالب منابع مذکور در ماده قابل تبیین است؟ در این خصوص نظرات مختلفی قابل طرح است. در باب اتلاف، ماده ۳۲۸ قانون مدنی عنوان می‌دارد: «هر کس مال غیر را تلف کند ضامن آن است و باید مثل یا قیمت آن را بدهد اعم از این که از روی عمد تلف کرده باشد یا بدون عمد و اعم از این که عین باشد یا منفعت و اگر آن را ناقص یا معیوب کند ضامن نقص قیمت آن مال است». مال، مفهوم وسیعی دارد و شامل اعیان، منافع، حقوق و عدم النفع مسلم نیز می‌شود. حقوق نیز خود به انواعی تقسیم می‌شود و شامل حق فرد بر تمامیت جسمی، حیثیت خانوادگی یا بر شهرت تجاری یا آزادی افراد و سایر حقوق مرتبط می‌شود. در اتلاف، از بین بردن مال، است حال آنکه فضای سایر اساساً فضایی است که در آن «بالمباشرة» مستقیم یا به عبارت فقها ارتباط مستقیم و مباشرتی به معنی مرسوم قابل تحقق نیست. باین حال، باید دید آیا در فضای سایر اصولاً تحقق مسئولیت مدنی از باب اتلاف امکان‌پذیر است یا خیر؟ یعنی مثلاً آیا وپروسی که یک هکر در شبکه اینترنت وارد کرده و از این طریق به اطلاعات و نرم افزارهای دیگری صدمه وارد کرده است، این صدمه از باب اتلاف است؟ یعنی مباشرتاً محسوب می‌شود و هکر مباشر اتلاف است یا اینکه وپروس مزبور، واسطه میان هکر و خسارت وارده است که در این صورت باید عمل زیان‌زننده را تحت باب تسبیب یا «اتلاف بالتسبیب» بررسی کرد؟ فایده این بحث، زمانی ظهور پیدا خواهد کرد که توجه شود که در حقوق ایران، اتلاف و تسبیب، دو منبع مستقل ایجاد مسئولیت مدنی هستند و از گذشته، قواعد و شروط این دو منبع برای تحقق مسئولیت مدنی متفاوت است. برای مثال در باب تسبیب به عقیده برخی از حقوق‌دانان، تقصیر، رکن تحقق مسئولیت است و بدون آن اصولاً مسئولیت مدنی از باب تسبیب قابل تحقق نیست، در حالی که در باب اتلاف، برای تحقق مسئولیت، نیازی به تقصیر عامل زیان نیست.

به نظر می‌رسد که می‌توان برخی از افعال زیان‌بار در فضای سایر را مصداق باب اتلاف دانست از جمله نقض کپی رایت و نقض علائم تجاری. ایراد عدم امکان تحقق مباشرت به اتلاف در فضای

سایبر نیز قابل پذیرش نیست چون آنچه میان اتلاف و تسبیب تفاوت گذارده است صرفاً نقش مستقیم یا غیرمستقیم عامل زیان در این باره است. (بجنوردی، ۱۳۷۱: ۷۰۵).

در باب تسبیب، علت ضرر، عاملی است که با زیان رابطه غیرمستقیم دارد. در مواردی که «هو التسبیب کل ما يحصل التلف عنده بغیرالعله» در مواردی که کاربر مثلاً از طریق انتشار ویروس، اقدام به تخریب سیستم امنیتی یا اطلاعاتی شخص ثالث می کند، ویروس، واسطه میان هکر و خسارت وارده قرار می گیرد و در نتیجه هکر مسبب به شمار می آید نه مباشر و عمل او مصداق ماده ۳۳۱ قانون مدنی خواهد شد که مقرر می دارد: «هر کس سبب تلف مالی بشود باید مثل و قیمت آن را بدهد و اگر سبب نقص یا عیب آن شده باشد باید از عهده نقص آن برآید». با این توصیف به بررسی مبانی مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در نظام حقوقی ایران می پردازیم. یکی از مبانی مسئولیت مدنی در نظام حقوقی ایران، نظریه تقصیر می باشد. بر اساس این نظریه، در ارتباطات اینترنتی، شخصی که اقدام به ورود ضرر به افرادی می نماید در این حال می بایست تقصیر یا قصور وی محرز گردد. بر اساس نظریه ی مزبور، مسئولیت بدون تقصیر قابل پذیرش نیست.

در کلام برخی از حقوقدانان تقصیر چنین تعریف گردیده است: «تقصیر در لغت به معنای سستی و کوتاهی کردن است و در اصطلاح حقوقی نیز از معنای لغوی خود دور نشده است. تقصیر شخصی عبارت از زیاده روی و یا کوتاهی است که شخص در رفتار خود انجام می دهد و خویش را به خاطر آن، قابل سرزنش می داند. به عبارت دیگر می توان گفت که تقصیر شخصی عبارت از انجام یا ترک انجام کاری است که برای انجام دهنده یا ترک کننده آن پشیمانی و سرزنش آور باشد». (باریکلو، ۱۳۹۳: ۴۹) بنابراین بر اساس نظریه ی مزبور، فردی که با تقصیر در فضای مجازی یا ناشی از ارتباطات اینترنتی اقدام به اضرار دیگران نماید، مسئولیت آور خواهد بود، به طوری که اضرار وی با وجود احراز ثابت است.

مستفاد از ماده اول ق.م.ق.م، تقصیر در کشور ما در زمره مبنای اصلی مسئولیت مدنی تلقی می شود؛ اگرچه در موضوعیت داشتن و مفروض دانستن آن سخن زیاد رانده شده و برخی بر این اعتقادند که تقصیر، مبنای واقعی مسئولیت مدنی نیست و مرادف داشتن مفهوم تسبیب در حقوق ایران با «تقصیر» در حقوق غرب موجب شده که مبنای نظام مسئولیت مدنی در ایران بر تقصیر پنداشته شود علی الخصوص ماده «۱» قانون فوق بر این پندار یاری نموده است. (جعفری تبار، ۱۳۷۷: ۴۷) این موضوع در خصوص برخی موارد مانند فروش داروها در فضای مجازی نیز امکان پذیر است و در صورت اثبات تقصیر فرد بر اساس نظریه مزبور، مسئول شناخته خواهد شد.

در این خصوص لازم است تا به نظریه خطر نیز اشاره نماییم. دو تن^۱ از حقوقدانان فرانسه کوشش نمودند که نظریه تقصیر شخصی را از مبنای مسئولیت مدنی حذف و نظریه دیگری، که

نظریه‌ای بدون تقصیر است، ابراز کنند که به نظریه خطر معروف شد. نظریه خطر دارای دو جنبه و بعد، یکی نفی کننده و دیگری اثبات کننده، است. جنبه نفی کننده این نظریه، عبارت از این است که برای تحقق مسئولیت مدنی، وجود تقصیر لازم نیست و تقصیر باید از شرایط مسئولیت مدنی حذف شود. سالی در این باره معتقد است: رابطه‌ی مسئولیت مدنی رابطه‌ی بین دو دارایی است و رابطه بین دو شخص نیست، حقوقدانان به اشتباه رابطه مسئولیت مدنی را بین دو شخص تصور نموده‌اند و در نتیجه این تصور نادرست، گرفتار عوامل روانی شده‌اند و آن را در تحقق مسئولیت مؤثر دانسته‌اند، در حالی که، رابطه مسئولیت مدنی رابطه بین دو دارایی است که این رابطه، یک رابطه نوعی و غیر شخصی است و ارتباطی با عوامل روانی و باطنی ندارد. بنابراین، تقصیر نقشی در تحقق مسئولیت مدنی ندارد. (باریکلو، منبع پیشین: ۵۰).

بر اساس نظریه مزبور که در خصوص مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در حقوق ایران نمی‌توان مجری دانست؛ می‌توان عنوان نمود که نظریه‌ی مزبور در حقوق ایران قابل پذیرش نمی‌باشد و نظریه خطر در اتحادیه اروپا، چنانچه که خواهد آمد قابلیت اجرا دارد. در مجموع می‌توان گفت نظریات حقوقی بر آنند که انتساب تقصیر در مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی و ورود آن بر شخص و از سوی دیگر مصادیق مصرح قانونی مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی با توجه به انتساب عرفی ضرر از اهمیت برخوردار می‌باشد و برای همین است که قواعدی همانند تسبیب، اتلاف و... در برخی موارد صریحاً و در برخی موارد همانند قاعده لاضرر به صورت ضمنی می‌توانند مبنای مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی قرار گیرند.

۳. مبانی مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در اتحادیه اروپا

در اتحادیه اروپا، مبنای مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی متفاوت تر از حقوق ایران می‌باشد. در اتحادیه اروپا تنها مبنای مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی را می‌توان در رویه‌ی قضائی و قوانین این کشور مورد مطالعه قرار داد و از این رو می‌توان به مبانی همچون قابلیت پیش‌بینی ضرر، احراز تقصیر، وحدت‌گرایی و خطر اشاره نمود.

۳-۱. قابل پیش‌بینی بودن ضرر

امروزه یکی از شرایط قابل مطالبه بودن زیان، قابلیت پیش‌بینی آن برای عامل ورود زیان است. خسارتی که در فضای مجازی از سوی ارائه‌کننده خدمات اینترنتی ایجاد می‌شود باید قابل پیش‌بینی باشد. این قابلیت پیش‌بینی خواه بر اساس عرف و یا آگاهی ارائه‌کننده خدمات از نتایج زیان بار عمل خویش استوار می‌گردد. به طور کل، برخی از اعمال، در خود این رکن را مفروض دارند. شخصی که ویروس رایانه‌ای را در اینترنت پخش می‌نماید و یا به طور غیرمجاز به سیستم دیگری وارد می‌شود باید مسئولیت هرگونه خساراتی که از انتشار آن ویروس ایجاد می‌گردد و یا

خساراتی را که از ورود غیرمجاز به سیستم دیگری حاصل می‌آید، بر عهده بگیرد زیرا، این قبیل از اعمال بالذات در محیط اینترنت از جمله فعالیت‌های خرابکارانه به شمار می‌آیند و افراد و شرکت‌ها، همه‌ساله خسارات بسیاری از این چنین اعمالی متحمل می‌شوند. خودداری ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی از بکار بستن اقدامات و اعمال امنیتی و پیشگیرانه به منزله تقصیر به شمار می‌آید. البته، برخی بر این باورند که هم باید امکان پیدایش خسارت برای عامل ورود زیان و هم شخص زیان‌دیده برای او قابل پیش‌بینی باشند و حتی اگر زیان برای عامل ورود ضرر قابل پیش‌بینی بوده باشد ولی شخص زیان‌دیده برای او قابل پیش‌بینی نباشد، وجود وظیفه‌ای در رابطه میان عامل ورود ضرر و زیان‌دیده به منظور اثبات مسئولیت عامل نفی می‌گردد. (هدلی^۱، ۲۰۰۶: ۵۶).

رویه قضائی در نظام حقوقی اتحادیه اروپا، در مواردی که خسارت نتیجه مستقیم فعل زیان‌بار (ضرر) باشد، قابل پیش‌بینی بودن نوع ضرر را شرطی برای مطالبه ضرر می‌داند، چه بسا که اگر ضرری بر فردی وارد آید، بازهم این نوع ضرر می‌بایست قابلیت پیش‌بینی را دارا باشد. این امر در حقوق ایران منطبق با نظری است که در مسئولیت بدون تقصیر (اتلاف بالمباشرة) نیز قابل پیش‌بینی بودن ضرر را در تحقق ضرر قابل جبران شرط می‌داند، چراکه پیش‌ازاین در رابطه‌ی با اتلاف بالتسبیب مورد بررسی قرار گرفت که در مقابل اتلاف بالمباشرة قرار دارد. (خیاطی، ۱۳۹۵: ۸۰).

سؤالی که در اینجا می‌تواند مطرح گردد آن است که قابل پیش‌بینی بودن ضرر چگونه می‌تواند مبنای مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در اتحادیه اروپا عنوان گردد؟ به این مسئله می‌توان با طرح رویه‌ی قضائی در این رابطه به راحتی پاسخ گفت. در قضیه «بورهیل علیه یونگ»^۲ (۱۹۴۳)، خواهان صدای تصادفی را که در اثر قصور خواننده در موتورسواری حاصل شده بود، شنید اما صحنه تصادف را مشاهده نکرد. مدتی بعد، خواهان آثار سوء تصادف را مشاهده کرد و دچار شوک عصبی شد. دادگاه با این استدلال که آسیب وارد شده به خواهان قابل پیش‌بینی نبوده است، علیه او رأی داده است. (برمی‌نهام، ۱۳۸۸: ۴۰).

معیار قابلیت پیش‌بینی هم شخصی و هم نوعی است. در اتحادیه اروپا در مسئولیت قراردادی قابلیت پیش‌بینی ضرر، شرط ضمان قراردادی دانسته شده است و آن را به اصل حاکمیت اراده نیز مستند نموده‌اند و گفته‌اند در قراردادها، شرط قابلیت پیش‌بینی ضرر، بر اراده ضمنی متعاقدین مبتنی است. اما در مسئولیت مدنی، با اینکه عده‌ای خواسته‌اند، قابلیت پیش‌بینی ضرر را، شرط تحقق مسئولیت بدانند، اما نظر مشهور برخلاف آن است. لذا در مسئولیت مدنی، جبران ضرر تابع اصل جبران ضرر ناروا است. (حیاتی، ۱۳۹۲: ۱۴۸).

1 . Hedley

2 . Borhili against Jung

۳-۲. احراز تقصیر

در میان مبانی مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی، این عنوان می‌تواند شاه‌بیت مبانی ضرر غیرمستقیم، پس از مبانی قابل پیش‌بینی بودن ضرر در اتحادیه اروپا محسوب گردد. در واقع کامل‌ترین ساختار مسئولیت مبتنی بر تقصیر، در این عنوان نمودار گشته و موارد بسیاری از پرونده‌های مسئولیت مدنی را در بردارد. (همان: ۶۳) در قرن نوزدهم دادگاه‌ها در اتحادیه اروپا سعی کردند تا حقوق خطاها را به حقوق خطا تبدیل کنند که یکی از این روش‌ها گسترش و تقویت قلمرو بی‌احتیاطی یا تقصیر^۱ و تبدیل آن به یک اصل کلی برای مسئولیت بود؛ یعنی آنکه ضرری بر شخصی وارد آید و اگر تقصیری در بین نباشد، نمی‌توان شخص را مسئول شناخت. (هارلو^۲، ۲۰۰۵: ۵۰)

در اتحادیه اروپا اصل واحدی مبانی مسئولیت قرار نگرفته است همان‌طور که مسئولیت مبتنی بر تقصیر در همه‌ی موارد پذیرفته نشده است، مسئولیت بدون تقصیر هم جایگزین آن نشده است. به نظر می‌رسد که در اتحادیه اروپا در موارد غفلت و بی‌احتیاطی اساس مسئولیت بر تقصیر بنا شده است و در موارد خاص از جمله نگهداری اشیای خطرناک یا اقداماتی که کارشناسی ویژه‌ای نیاز دارد، مسئولیت بدون تقصیر پذیرفته می‌شود. غفلت و بی‌احتیاطی در اتحادیه اروپا به مفهوم خودداری از انجام کاری است که انسانی متعارف و معقول در آن شرایط انجام می‌داد و نیز انجام کاری که انسانی معقول و متعارف در آن شرایط انجام نمی‌داد و تقریباً معادل تقصیر در حقوق نوشته است جز این که شامل تقصیر عمدی نمی‌شود.

در دعوی جبران خسارت بر اساس بی‌احتیاطی (تقصیر) ابتدا باید ثابت شود خواننده یک تعهدی نسبت به خواهان داشته است، که فرد مقصر در خصوص لزوم اعمال مراقبت منطقی^۳، این تکلیف را نقض کرده است. در این راستا قاعده‌ای به وجود آمد تحت عنوان اصل مجاورتی^۴ که زمانی اعمال می‌شد که یک تعهد به مراقبت وجود داشته باشد. به این معنا که اشخاص باید مراقبت منطقی اعمال کنند تا بدین وسیله از فعل یا ترک فعلی که به‌طور منطقی پیش‌بینی می‌کنند به دیگران آسیب می‌رسانند، جلوگیری کنند. اینکه چه کسی مجاور به حساب می‌آید، باید گفت اشخاصی که آن‌قدر نزدیک و مستقیم هستند را باید به‌عنوان افرادی که تحت تأثیر من قرار می‌گیرند در ذهن داشته باشم و ملزم به اعمال مراقبت منطقی نسبت به آن‌ها باشم. در این قاعده ارتباط کافی و توالی عرفی میان طرفین رابطه ضروری می‌باشد. و منظور روابط نزدیک و

- 1 . Negligence
- 2 . Harlow
- 3 . Duty of care
- 4 . Principle of neighbourhood

بلاواسطه‌ای است که در آن‌ها شخص از عمل متضمن تقصیر متأثر می‌شود. (برمینگهام، منبع پیشین: ۴۴).

با این حال در هر قضیه‌ای قابلیت پیش‌بینی، توالی و منطقی بودن، شرط لازم برای احراز تکلیف به مراقبت است. در نتیجه در اتحادیه اروپا مسئولیت ممکن است مبتنی بر قصد و عمد، غفلت و بی احتیاطی یا مسئولیت مطلق باشد. که در این سه نوع مسئولیت، مسئولیت ناشی از قصد، عمد و بی احتیاطی مبتنی بر تقصیر می‌باشد؛ از این روست که اگر در ضرری نیز تقصیری احراز گردد و یا اینکه قصد و عمدی روی دهد قابل جبران نخواهد بود. (امینی و محمدی نژاد، ۱۳۹۱: ۱۰) به نظر می‌رسد که مبنای مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در اتحادیه اروپا بر پایه قابل پیش‌بینی بودن ضرر و همچنین احراز تقصیر قاصر استوار است و از این دو حالت خارج نیست.

۳-۳. وحدت‌گرایی

یکی از مبانی دیگر مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی را می‌توان وحدت‌گرایی عنوان نمود؛ وحدت‌گرایی در اینجا به معنای ایجاد هماهنگی بین قواعد مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در راستای شناسایی فرد قاصر با سایر مصادیق مسئولیت مدنی است. لازم به ذکر است اگرچه هدف اصلی تشکیل نظام اتحادیه اروپا اقتصادی بوده است، اما وحدت اقتصادی مستلزم وحدت حقوقی نیز خواهد بود. لذا با توجه به هدف یکسان‌سازی بازارهای اقتصادی لازم است تا بازار مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی نیز یکسان شود. بر این اساس علیرغم نظر مخالفان نظام یکسان‌سازی حقوق مسئولیت مدنی در اروپا که بر این باورند که تجار و بازرگانان نسبت به بازار مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی بی تفاوت هستند.

برای یکسان‌سازی بازارهای مالی و رفتاری، بایستی قواعد مسئولیت مدنی را یکسان نمود. در کنار این مسئله ضرورت‌های اجتماعی، تاریخی و قانونی نیز این اتحادیه را به سمت وحدت‌گرایی در قواعد مسئولیت مدنی به‌ویژه مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی، سوق داده است. به لحاظ اجتماعی توسعه روابط میان اشخاص نیازمند اطلاع آن‌ها از قوانین حاکم بر رفتار و وحدت در قواعدی است که بر رفتار آن‌ها حاکم می‌گردد. ارتباطات نزدیک میان اتباع کشورهای اروپایی که با کاهش هزینه‌های رفت و آمد و برداشته شده مرزهای سیاسی و تشریفات عبور و مرور افزایش یافته است، روابط تحلیل اقتصادی از حقوق مسئولیت مدنی و تحولات اقتصادی دو حوزه مؤثر بر رابطه اقتصادی و وحدت‌گرایی در مسئولیت مدنی در درون اتحادیه اروپا است. تحلیل اقتصادی مطمئناً یک نقش عمده در حوزه مباحث یکسان‌سازی در نظام مسئولیت مدنی دارد و همواره به‌عنوان راهنمایی برای تصمیم‌گیرندگان وحدت‌قوانین مسئولیت مدنی در اروپا بوده است. هرچند تحلیل اقتصادی جواب‌های مستقیم و مشخصی را در رابطه با سؤالات مرتبط با وحدت‌گرایی در نظام مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی ارائه نمی‌دهند اما این امکان را

می‌دهند تا معیارهای نسبتاً دقیقی برای افزایش تعیین حوزه‌هایی از حقوق مسئولیت مدنی که امکان یکسان‌سازی را دارند تعیین شود. علاوه بر این یکی از ضرورت‌های اساسی وحدت قواعد مسئولیت مدنی به ویژه مسئولیت ناشی از ارتباطات اینترنتی، تحولات مستمر امور اقتصادی و ارتباط آن با قواعد این نوع مسئولیت مدنی است. بر این اساس ارائه یک تحلیل درست اقتصادی می‌تواند به مبانی وحدت‌گرایی در این حوزه کمک کند. (طباطبایی نژاد، ۱۳۹۷: ۷۵-۷۳).

به طور کلی مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در مبنای دیگر خود می‌بایست بر مبنای وحدت‌گرایی همچون سایر مصادیق مسئولیت مدنی، قابلیت جبران خسارت داشته باشند. بر همین مبنا نیز یکسان‌سازی و همانندسازی در خصوص جبران این نوع خسارت می‌بایست شکل گیرد. بنابراین مسئولیت ناشی از ارتباطات اینترنتی همچون سایر موارد مسئولیت آور در اتحادیه اروپا ضمان آور خواهد بود.

۳-۴. نظریه خطر

یکی از مبانی بسیار مهم دیگری که در ذیل مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی می‌توان در اتحادیه اروپا مورد مطالعه قرار داد، نظریه خطر است. برخی دیگر برای توجیه مسئولیت مطلق ناشی از ارتباطات اینترنتی، چه در زمینه‌ی مسئولیت ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی به خاطر خسارتی که خود به بار می‌آورند و چه خساراتی که توسط کاربرانشان حاصل می‌گردد و چه در خصوص کلیه خساراتی که ناشی از ارتباطات اینترنتی ناشی می‌شود، به دیدگاه خطر استناد جسته‌اند. به باور این عده، برپاکننده فعالیت اقتصادی که خطر وقوع ضرر می‌آفریند، باید مسئولیت آن خطر را به عنوان هزینه انجام آن فعالیت، به عهده بگیرد و از سوی دیگر، همه هزینه‌ها باید میان مرتبطین با آن فعالیت اقتصادی تقسیم شود. (کی تینگ^۱، ۲۰۰۱: ۱۲۸۶).

در اتحادیه اروپا طبق دیدگاه خطرات معمول ایجاد محیط خطرناک در صورتی ضمان آور است که خطر مذکور از خطرات عادی زندگی نباشد. بنابراین چنین نظری، اعمال نظریه‌ی خطر را محدود می‌سازد و آن را تخصیص می‌دهد. در تحلیل مبنای نظریه‌ی خطر گفته شده: تعارض حقوق افراد در حقوق مدنی، تعارض میان دارایی هاست نه اشخاص. پس اگر حقوق تنها مقررات حاکم بر اشیا و دارایی‌ها باشد برای الزام یک دارایی به جبران خسارت وارد شده به دارایی دیگر، نیاز نیست دارایی اول مرتکب تقصیر شده باشد. (بادینی، ۱۳۸۴: ۲۴۶).

به طور کلی مبنای مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در اتحادیه اروپا را می‌توان متفاوت تر از حقوق ایران عنوان نمود و مبنای این نوع مسئولیت در حقوق ایران، فقهی و حقوقی است در صورتی که این مبنا در حقوق اتحادیه اروپا بر مبنای نظریاتی چون تقصیر، خطر و متحد

1. Keating

سازی شرایط و آثار مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی با سایر انواع مسئولیت ها عنوان گردیده است. به طور کلی در حقوق ایران، قواعد فقهی همچون لاضرر، تسبیب و.. یک طرف قضیه در راستای تبیین مبانی مسئولیت مدنی را شکل می دهند که این موضوع در اتحادیه اروپا قابل پذیرش نمی باشد و این موضوع وجه تفاوت مبانی این نوع مسئولیت مدنی را شکل می دهد.

بحث و نتیجه گیری

مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی، با توجه به سیاست تقنینی ضعیفی که در حقوق ایران و اتحادیه اروپا در این راستا به خود دیده است، عبارت است از التزام و تعهد قانونی شخص به جبران ضرر و زبانی که در نتیجه عمل مستند به او، به دیگری ناشی از وسایل ارتباطات اینترنتی وارد شده است. با توجه به نظام مسئولیت مدنی در کشورهای عضو اتحادیه اروپا که بیانگر تفاوت عمیق در اساس و بنیان این نظام های حقوقی است، نه تنها تفاوت دیرینه و سنتی میان نظام کامه لا و حقوق نوشته وجود دارد، بلکه در درون هر یک از این دو نظام نیز تفاوت هایی وجود دارد. چنانکه در بین کشورهای حقوق نوشته همچون فرانسه و بلژیک از یک سو و کشور آلمان از سوی دیگر، تفاوت های چشم گیری وجود دارد، این تفاوت مانع اصلی یک تلاش همه جانبه برای یکسان نمودن قوانین مسئولیت مدنی به صورت جامع و منسجم در حوزه اتحادیه اروپا است.

ارتباطات اینترنتی در حوزه مسئولیت مدنی، در قالب شبکه های اینترنتی شکل می گیرند که افراد مختلفی می توانند با توسل به آن مرتکب جرم شوند و مسئولیت آفرین باشند. بنابراین در حوزه مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی علی رغم تفاوت در شرایط و آثار مسئولیت مدنی در میان کشورهای اتحادیه اروپا، این تفاوت در حقوق ایران و اتحادیه اروپا نیز محسوس است. تعهداتی که افراد در فضای مجازی و در خصوص ارتباطات اینترنتی، نسبت به یکدیگر دارند گاه مصنوع اراده ای انشایی آن هاست و چنین تعهدی، ناشی از قرارداد الکترونیکی و غیر آن است. قصد انشاء طرفین یک قرارداد گاه سبب ایجاد تعهد بین دو فرد، یعنی دو طرف قرارداد می شود که ماده ۱۹۱ قانون مدنی مؤید آن است، که به این تعهد «تعهد قراردادی» می گویند. مسئولیت مدنی دیگری که در فضای مجازی می تواند رخ دهد، مسئولیت مدنی از نوع قهری یا قانونی است که این تعهد، بیشترین نقش را در فضای مجازی و ارتباطات اینترنتی دارد. در اتحادیه اروپا، اشخاص مختلفی که در ارتباطات اینترنتی از جمله فضای مجازی مداخله دارند، مسئولیت های مختلفی می توانند داشته باشند. با توجه به اینکه مبانی مسئولیت مدنی در قانون ایران ارتباط نزدیکی با فقه دارد می توان گفت مبانی مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در فقه می تواند شامل موارد متعددی همچون قاعده لاضرر، تسبیب، احسان و تسلیط باشد. همچنین مبانی مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی در نظام حقوقی ایران شامل نظریه تقصیر و نظریه خطر می باشد. در اتحادیه اروپا، مبانی مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی متفاوت تر از حقوق

ایران می‌باشد. در اتحادیه اروپا تنها مبنای مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی را می‌توان در رویه‌ی قضائی و قوانین این کشور مورد مطالعه قرار داد و از این رو می‌توان به مبانی همچون قابلیت پیش‌بینی ضرر، احراز تقصیر، وحدت‌گرایی و خطر اشاره نمود.

منابع

- آریان پور کاشانی، منوچهر؛ آریان پور، عباس. (۱۳۸۵). فرهنگ انگلیسی به فارسی. جلد دوم. جهان رایانه. آزادگان جهرمی، مریم. (۱۳۹۷). مدیریت رسانه ای و حریم خصوصی. فصلنامه پژوهش‌های جدید در مدیریت و حسابداری، ۳(۲۱)، ۲۷۸ - ۲۷۱.

<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1209356/>

- احمدزاده، حامد؛ خوشدل، علی. (۱۳۹۶). بررسی مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات الکترونیکی. مطالعات حقوقی، ۱۶(۱)، ۱۶۶ - ۱۴۵.

<http://hoghoohmags.ir/>

- امینی، عیسی؛ محمدی نژاد، سمیرا. (۱۳۹۱). نقش تقصیر در مسئولیت مدنی و مقایسه آن با حقوق کامن لا. تحقیقات حقوقی آزاد، ۵(۱۸)، ۲۲ - ۱.

https://alr.ctb.iau.ir/article_513169.html

- انصاری، باقر. (۱۳۸۲). مقدمه ای بر مسئولیت مدنی ناشی از ارتباطات اینترنتی. مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه، ۶۲(۵۱۲)، ۵۲ - ۱۱.

https://journals.ut.ac.ir/article_11136.html

- بادینی، حسن. (۱۳۸۴). فلسفه مسئولیت مدنی. شرکت سهامی انتشار.
- باریکلو، علیرضا. (۱۳۹۳). مسئولیت مدنی. میزان.
- بجنوردی، محمدحسن. (۱۳۷۱). القواعد الفقهیه. جلد دوم. انتشارات اسماعیلیان.
- برمینگهام، ورا. (۱۳۸۸). شبه جرم و مسئولیت مدنی در حقوق انگلستان. ترجمه سید مهدی موسوی. میزان

- جعفری تبار، حسن. (۱۳۷۷). از آستین طیبیان «قولی در مسئولیت مدنی پزشکان». مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۴۱(۱۰۵۴)، ۶۸۶ - ۶۵۵.

https://journal.ut.ac.ir/article_14213.html

- حلّی، حسن بن یوسف. (۱۴۱۴ه.ق). تذکره الفقهاء. جلد ۱۷. مؤسسه آل البیت علیهم السلام.
- حیاتی، علی عباس. (۱۳۹۲). حقوق مدنی (مسئولیت مدنی). جلد چهارم. میزان.
- خیاطی گرگری، ماهدیس. (۱۳۹۵). شرایط مسئولیت مدنی پلیس در حقوق ایران و انگلیس. شهردانش.
- صادقی، محمد هادی؛ غنی، کیوان؛ میرزایی، محمد؛ باقرزادگان، امیر. (۱۳۹۵). نسبت رابطه استناد و قاعده احسان در اسقاط مسئولیت پزشک با نگاهی به قانون مجازات اسلامی ۹۲. فصلنامه حقوق پزشکی، ۱۰(۳۸)، ۱۰۴ - ۷۳.

<https://www.sid.ir/fA/Journal/ViewPaper.aspx?id=346528>

- طباطبایی، سید حسین. (۱۳۹۳). قاعده احسان و مجرای آن در نظام حقوقی ایران. جستارهای فقه و حقوق، ۱(۲)، ۱۱۹ - ۱۰۵.

<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1405481>

- طباطبایی نژاد، سید محمد. (۱۳۹۷). وحدت‌نگری در قواعد مسئولیت مدنی: مطالعه موردی نظام اتحادیه اروپا. فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، ۶(۲۲)، ۸۶ - ۶۵.

<https://www.sid.ir/fA/Journal/ViewPaper.aspx?ID=356355>

- طالبی طادی، بهنام. (۱۳۹۶). بازخوانی مفهوم حریم خصوصی از منظر فقه امامیه. پژوهش نامه فقه و نظام سازی عدالت، (۲)، ۹۷ - ۷۹.

<https://www.semanticscholar.org/author/135074592/>

- فتحیان، محمد؛ مهدوی نور، سیدحاتم. (۱۳۸۹). مبانی و مدیریت فناوری اطلاعات. انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران.

- قاسم زاده، سیدمرتضی. (۱۳۸۷). مبانی مسئولیت مدنی. نشر میزان.

- کاتوزیان، ناصر. (۱۳۸۲). الزام های خارج از قرارداد (ضمان قهری)، (مسئولیت مدنی) غصب و استیفا. جلد دوم. انتشارات دانشگاه تهران.

- گرجی، ابوالقاسم. (۱۳۶۹). مجموعه مقالات حقوقی. جلد دوم. انتشارات دانشگاه تهران.

- لیتل جان، استیفن. (۱۳۸۴). نظریه های ارتباطات. مترجم سیدمرتضی نوربخش و سیداکبر میرحسینی. جنگل.

- محقق داماد، سید مصطفی. (۱۳۸۸). قواعد فقه (بخش مدنی). جلد چهارم. مرکز نشر علوم اسلامی.

- Cadoux, Louise. (2000). *Les solutions techniques de protection de la vie privée*. In *La protection de la vie privée dans la société d'information* (sous la direction de Pierre Tabatoni). Tome 2. première édition.

- Hedlev, Steven. (2006). *Tort*. 5th. Oxford University Press.

- Harlow, Carol. (2005). *understanding tort law, sweet & Maxwell*. Third Edition. School London.

- Keating, Gregory. (2001). The Theory of Enterprise Liability and Common Law Strict Liability. *Vanderbilt Law Review*. 54(3). 1285 - 1335.

<https://scholarship.law.vanderbilt.edu/vlr/vol54/iss3/20/>

